Acad. Alexandru Graur

„Capcanele“ limbii române



HUMANITAS

HUMANITAS

„Capcanele“ limbii române

ALEXANDRU GRAUR (1900–1988) a fost unul dintre marii învățați ai științei limbii din secolul al XX-lea, figură de prestigiu a lingvisticii românești. Studiile liceale la Gimnaziul „Alexandru cel Bun“ din Iași și Liceul „Matei Basarab“ din București. În clasa a IV-a, se retrage din școală, pregătind, din 1915, restul studiilor în particular (perioadă în care își câștigă existența prin lecții date elevilor mai mici și prin alte ocupații temporare). După absolvirea liceului, în 1919, se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie din București, urmând cursurile Secției de filologie clasică și de limba română. În 1922, devine licențiat în filologie clasică. În anul școlar 1923/1924, e profesor suplinitor de istorie la Liceul „Spiru Haret“ din București. Examenul de capacitate l-a susținut în 1924, clasându-se primul pe țară atât la latină, cât și la istorie. E numit profesor titular la Liceul „Unirea“ din Focșani. Între 1924 și 1929, cu o bursă a Ministerului Instrucțiunii Publice, își perfecționează studiile în Franța. În 1928, obține diploma la École Pratique des Hautes Études, precum și doctoratul la Sorbona, cu cea mai înaltă mențiune (*Très honorable*). Revenit la București în 1929, este numit profesor titular de limba latină la Liceul „Gh. Șincai“, iar din 1932 la Liceul „Gh. Lazăr“. În 1940, a fost înlăturat din învățământul de stat pe baza legilor rasiale. A înființat, împreună cu alți colegi aflați în aceeași situație, Liceul Teoretic Evreiesc, al cărui director a fost între anii 1941 și 1944. În septembrie 1944, a fost reintegrat la Liceul „Gh. Lazăr“, unde a lucrat până în decembrie 1945. În același timp, a lucrat la Radiodifuziunea Română. A devenit profesor la Catedra de filologie clasică a Facultății de Filosofie și Litere, pe care a condus-o până în 1964, când a fost numit șeful nou-înființatei Catedre de lingvistică generală, unde a lucrat până la pensionare (1970). În anul 1948, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1955 devine membru titular. Printre funcțiile de conducere, îndeplinite cu înaltă competență și răspundere, menționăm: decan al Facultății de Filologie (1954–1956), director al Editurii Academiei (1955–1974), membru fondator și președinte al Societății de Studii Clasice (1958–1988), președinte al Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte a Academiei (1974–1988). A fost redactor responsabil la o serie de publicații de specialitate: *Studii clasice* (1959–1988), *Limbă și literatură* (1965–1970), *Limba română* (1982–1988).

Din OPERA științifică – zeci de volume și sute de articole și studii, cronici și recenzii, referitoare la limbile clasice, indoeuropenistică, lingvistică generală și limba română –, amintim: *Esquisse d'une phonologie du roumain* (în colaborare cu Al. Rosetti) (1938), *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române* (1954), *Studii de lingvistică generală* (1955 și 1960), *Fondul principal al limbii române* (1957), *Scurtă istorie a lingvisticii* (în colaborare cu Lucia Wald) (1959, 1965, 1977), *Etimologii românești* (1963), *Evoluția limbii române. Privire sintetică* (1963), *Nume de persoană* (1965), *Istoria limbii române* (coord. vol. I, *Limba latină*) (1965), *Tendințe actuale ale limbii române* (1968), *Lingvistica pe înțelesul tuturor* (1972), *Nume de locuri* (1972), *Alte etimologii românești* (1975), *„Capcanele“ limbii române* (1976), *Dicționar de cuvinte călătoare* (1978), *Cuvinte înrudite* (1980), *Dicționar al greșelilor de limbă* (1982).

Acad. **Alexandru Graur**

„Capcanele“ limbii române

Ediție îngrijită de
conf. univ. dr. LIVIU GROZA

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: S. Alexandru
Coperta: Andrei Gamarț
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Emilia Ionaşcu, Carmen Petrescu

ISBN 978-973-50-3218-0 (pdf)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701
Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50
fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online:
tel./fax 021/311 23 30
e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
www.libhumanitas.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Această ediție reproduce integral textul lucrării *„Capcanele" limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976. Ortografia a fost modificată în conformitate cu prevederile lucrărilor normative în vigoare. Deoarece numeroase recomandări făcute de autor nu mai sunt actuale sau chiar nu au fost vreodată acceptate ca normă generală, am considerat necesar să reproducem într-un chenar, ori de câte ori a fost nevoie, formele și precizările referitoare la scriere, pronunțare și flexiune din *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura „Univers enciclopedic", București, 2005. Pentru sensurile unor cuvinte, explicate în același fel, am folosit *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura „Univers enciclopedic", București, 1996.

LIVIU GROZA

Notă

Îi mulțumim, pe această cale, doamnei Claudia Lungu de la Biblioteca Națională a României pentru amabilitatea de a ne fi ajutat la stabilirea unor repere bibliografice.

EDITURA

SIGLE ȘI ABREVIERI

Sigle

DEX_2	*Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura „Univers enciclopedic“, București, 1998 (Academia Română, Institutul de Lingvistică din București „Iorgu Iordan“)
DLR	*Dicționarul limbii române*, Serie nouă, M –, Editura Academiei R.S.R., București, 1965 și urm. (Academia R.S.R.)
$DOOM_1$	*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982.
$DOOM_2$	*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Univers Enciclopedic, București, 2005.
MDN	Marele dicționar de neologisme, Editura „Saeculum I.O.“, București, 2000 (Florin Marcu)

Abrevieri

adj.	adjectiv; adjectival
adj. pr.	adjectiv pronominal
adv.	adverb; adverbial
conj.	conjunctiv
conjcț.	conjuncție
engl.	engleză
f.	feminin
fr.	franțuzism; franceză
g.-d.	genitiv-dativ
germ.	germanism; germană
hot.	hotărât
imperf.	imperfect

ind.	indicativ
it.	italienism; italiană
înv.	învechit; ieşit din uz
lat.	latinism; latină
p. ext.	prin extensiune
pl.	plural
pop.	popular
pr.	pronume; pronominal
pref.	prefix
prez.	prezent
pron.	pronunțat
reg.	regional
rus.	rusism; rusă
s.	substantiv; substantival
sg.	singular
slav.	slavonism
suf.	sufix
vb.	verb; verbal

Semne și convenții grafice folosite în DOOM$_2$

~ tildă la nivelul rândului înlocuiește un element anterior
ex.: **abandona (a ~)**

/ bară oblică înseamnă „sau“ (separă variantele)
ex.: **facsimil/facsimil**

| bară verticală (când folosirea cratimei ar putea duce la confuzii); limita dintre silabe sau despărțirea la capăt de rând
ex.: *par**a**|**a**ldehidă*

* steluță înaintea unui element; cuvinte-titlu și alte elemente nou-introduse în DOOM$_2$
ex.: ***accesa (a ~)**

! semnul exclamării înaintea unui cuvânt-titlu sau a unei reguli; modificare de normă față de DOOM$_1$
ex.: **!***niciun*

Accentul este marcat în DOOM$_2$ prin sublinierea vocalei:
ex.: **dactilografie**; **a** accent secundar; **i** accent principal

Accentul este marcat în DEX$_2$ prin semnul [´] pus deasupra vocalei:
ex.: **CABINÉT**

I. INTRODUCERE

1. Desigur, titlul cărții cere explicații: de ce capcane poate fi vorba și cui îi sunt întinse? S-a răspândit în timpul din urmă termenul „capcane“ pentru a denumi păcălelile suferite de cei care cred că cunosc bine o limbă străină, dar în realitate o stăpânesc superficial. Astfel, un român, un francez, citind un text englezesc, pot socoti că au înțeles cuvântul *eventually*, a cărui paralelă o au în limba lor proprie: rom. *eventual*, fr. *éventuel;* numai că în englezește *eventually* nu înseamnă „eventual“, adică „posibil“, ci „în cele din urmă“. Să mai adaug cazul lui *actual*, care în englezește nu are valoarea lui *actual* al nostru, a lui *actuel* al francezilor, ci înseamnă „de fapt“ (vezi exemple franceze la Victor Vascenco, *Dificultăți ale lexicului rus, elemente de semantică contrastivă*, Editura Științifică, București, 1975, p. 67).

2. Am citit în tinerețe un articol în care era lăudat, pentru bravura lui, un general român, caracterizat ca un *miles gloriosus*; autorul articolului, care se vede că avea unele cunoștințe de latină, credea că expresia citată înseamnă „soldat glorios“, în realitate traducerea exactă este „Soldatul fanfaron“ (titlul unei comedii a lui Plaut). Despre un politician de prin anii ’30 se spunea că ar fi zis „să cânte muzica *a giorno*“. Mai grav este că se lasă păcăliți oameni care publică traduceri literare (vezi Dumitru Copceag, *Limba română*, XVI, 3, 1968, pp. 189–199, cu exemple din versiuni românești ale unor cărți spaniole).

3. În diferite țări, s-au publicat în ultimii ani numeroase lucrări menite să păzească pe traducători și pe vorbitori de păcălelile la care se expun când redau în limba lor expresii de felul celor citate, sau când conversează într-o limbă străină. Termenul folosit pentru a le denumi este „prieteni falși“: cuvintele ni se prezintă ca și cum le-am cunoaște bine, deci ne-ar fi prietene, dar în fapt ele ne înșală. Adevărul e că nu e vina cuvintelor, ci a vorbitorilor, care nu sunt bine informați.

4. Un articol al cunoscutului specialist sovietic R. A. Budagov (*O novâh izdaniĭah tipa „Lojnâĭe druziĭa“ perevodcika*, în *Izvestiia Akademii Nauk SSSR*, XXIX, 1970, 1, pp. 65–68) ne aduce o serie de informații în materie: prima lucrare de felul discutat a apărut în Franța, în 1928; există lucrări care feresc pe cititorul francez de înțelegerea greșită a textelor italiene, spaniole; pe cel rus și pe cel englez îi apără un dicționar anglo–rus și ruso–englez apărut la Moscova sub conducerea lui V. V. Akulenko. După R. A. Budagov, problema s-ar pune în special pentru limba scrisă, unde greșelile sunt și mai dese și mai periculoase. Judecând după ce se petrece la noi, limba vorbită nu e nici pe departe mai ferită decât cea scrisă și cred că adesea greșelile din vorbire se transpun cu timpul în scris. Foarte adesea avem de-a face cu cuvinte care, în două limbi, au aceeași origine, dar au căpătat alte nuanțe în fiecare dintre cele două limbi.

5. Și la noi au apărut în ultimii ani mai multe lucrări menite să păzească de greșeli pe vorbitori, și au fost intitulate uneori, *capcane* (vezi de exemplu Andrei Bantaş și Mihai Rădulescu, *Capcanele vocabularului englez*, Editura Științifică, București, 1967). Alte lucrări similare, dar cu titlu diferit, sunt: Silvia Pandelescu, *Dificultăți ale vocabularului francez*, Editura Științifică, București, 1969; Doina Condrea-Derer, *Dificultăți ale limbii italiene*, Editura Științifică,

București, 1973 (vezi și cartea lui Victor Vascenco, amintită mai sus).

6. Se înțelege că lucrările de tipul celor citate sunt foarte binevenite. Trebuie însă observat că greșelile de felul arătat pândesc și pe cel care se mulțumește cu folosirea limbii materne: să ținem seamă că aceasta se colorează tot timpul cu expresii împrumutate din limbi străine sau cu arhaisme și regionalisme proprii ei. Pe acestea vorbitorul adesea nu le cunoaște bine și le poate folosi greșit, fie în ce privește înțelesul, fie pronunțarea sunetelor. Aceste două tipuri de greșeli mi se par mai grave, deoarece nimeni nu este obligat să cunoască bine toate limbile străine, dar oricine trebuie să o știe bine pe a sa.

II. GREȘEALĂ ȘI CORECTITUDINE

7. Înainte de a face alte precizări, socotesc important să stabilim ce înseamnă greșeală, cum putem să o identificăm. Un punct de vedere mecanic, întâlnit adesea la persoanele mai în vârstă, este următorul: e bine așa cum s-a vorbit în trecut, tot ce s-a schimbat între timp constituie o stricare a limbii. Este o atitudine nedialectică, pentru că totul pe lume se schimbă, deci, chiar dacă nu s-ar găsi mijloace de a perfecționa modul de vorbire în sine, oamenii sunt obligați să introducă necontenit modificări de limbă, măcar pentru a denumi ceea ce apare nou, iar corolarul este că, cu sau fără voie, se elimină unele elemente ale limbii din trecut, pentru că nu le mai corespunde nimic în viața de azi. Prin urmare nu orice inovație este o greșeală; aș spune chiar mai mult, marea majoritate a inovațiilor reprezintă un progres.

8. Trebuie să ținem seamă că nu contează aici atât de mult cel care inventează un nou fel de exprimare, cât cei care îl

ascultă: dacă inovația li se pare interesantă, ei o preiau (adesea, ce e drept, în mod inconștient), iar dacă nu, o nesocotesc și după puțină vreme ea dispare de la orizont. Prin urmare, în realitate inovațiile care se mențin, și care prin aceasta se dovedesc binevenite, aparțin marii mase a vorbitorilor. Nu vreau să zic că aceasta nu se poate înșela uneori (dacă ar fi așa, o lucrare ca cea de față n-ar avea nici un rost), dar în orice caz, suveran în limbă este uzul.

9. Pentru un lingvist, greșeală este orice abatere de la normele limbii, de la sistemul ei de funcționare. Prin urmare atunci când cineva transformă adjectivul *complet* în *complect* (luându-se după adjective neînrudite, dar în parte asemănătoare, ca *direct*, *perfect* etc.), comite o greșeală. Dar dacă pe încetul forma nouă se generalizează, dacă marea masă a vorbitorilor o adoptă, atunci devine „corectă“, căci bine e așa cum vorbește lumea, iar lingvistul nu mai are altceva de făcut decât să explice pe ce cale s-a produs schimbarea.

10. Câteva exemple vor ilustra ideea. În franțuzește, verbele cu infinitivul terminat în *-ir* au diverse forme (imperfectul, persoana I și a II-a plural ale prezentului etc.) cu *-iss-*, ceea ce a permis limbii române, care le-a împrumutat, să le încadreze la conjugarea I: fr. *vernir* (prez. pl. *nous vernissons*, *vous vernissez*, imperf. *je vernissais* etc.), rom. *a vernisa*. Dar avem un sufix neologic, mult folosit, *-iza*, și unii au crezut că îl recunosc și la verbele care în franțuzește aveau infinitivul în *-ir*; astfel *saisir* a devenit în gura multora *a sesiza* (în loc de *a sezisa*, cum era corect) și forma aceasta a pătruns în dicționarele normative; fr. *régir* e reprezentat de obicei în românește prin *regiza* (în loc de *regisa*), cu derivatul *regizor* (pentru *regisor*), de asemenea cu aprobarea Academiei. Cred că astăzi nimeni nu pronunță cu *s* verbe ca *abrutiza* (fr. *abrutir*), *ateriza* (fr. *atterir*), *avertiza* (fr. *avertir*), *furniza* (fr. *fournir*), *poliza* (fr. *polir*) etc. (vezi și § **83**).

11. Acum vreo 50 de ani, când am auzit prima oară pe cineva zicând *spaghete* (în loc de *spagheti*, cum era normal, originalul fiind italianul *spaghetti*), am înțeles imediat că e un om incult. Astăzi forma cu *-e* este singura admisă în dicționare. Am impresia că am rămas singurul care mai folosește pronunțarea *vițiu*, *vițios*, în acord cu originalul latin: toată lumea a adoptat variantele *viciu*, *vicios*, din cauză că în franțuzește se scrie cu *c* (*vice*, *vicieux*; dar se citește cu *s*). De ce nu spunem atunci și *armisticiu*, *solsticiu*, *spaciu* etc.?

Nu cred că i-ar trece cuiva prin gând să încerce a înlocui pe *a avea de-a face* cu *a avea afacere*, și totuși așa ar fi fost corect: în franțuzește se zice *avoir affaire*, adică „a avea treabă“, „a avea de lucru“, dar cei care au introdus expresia la noi au crezut că se scrie în franțuzește *avoir à faire* „a avea a face“ și l-au redat așa.

12. O greșeală grosolană care s-a generalizat și pe care am impresia că nu a semnalat-o nimeni până acum este *repriza I* în întâlnirile sportive: este limpede pentru oricine examinează cuvântul *repriză* că sensul lui originar este „reluare“, deci nu poate denumi decât părțile care urmează după prima pauză (în fapt, partea a doua ar trebui să se numească *repriza I*). Totuși chiar și dicționarele franceze inserează astăzi cuvântul cu sensul de „fiecare din părțile unui meci“, deși nici un francez nu poate ignora că *reprise* înseamnă „reluare“. Mai mult: se spune astăzi curent în franțuzește *à deux reprises* pentru „de două ori“, ca și cum și prima dată ar fi o reluare. În aceste condiții nu ar avea nici un rost să pledăm pentru combaterea noului înțeles, care, prin generalizare, a devenit normă.

13. Cam aceeași este situația expresiei *tren de persoane* (sau, mai obișnuit, *personal*): la început, trenurile erau diferențiate corect, în trenuri de persoane și trenuri de marfă; apoi, când s-au creat trenuri accelerate, rapide, exprese, s-a

ajuns ca acestea să fie diferențiate de cele mai încete, care au rămas cu numele de *personale*, ca și cum cele mai repezi n-ar fi tot pentru persoane. Expresia originar greșită este bine instalată în limbă, și nu numai în românește (vezi de exemplu în germană *Personenzug*).

14. În felul acesta situația pare simplă și s-ar putea trage concluzia că trebuie să lăsăm pe oameni să vorbească cum vor. Este însă și aici nevoie de a vedea lucrurile dialectic: în primul rând, în momentul când se produce o abatere de la normele anterioare nu e deloc sigur că ea se va generaliza. Am avut ocazia să mă conving că multe dintre greșelile curente la un moment dat sunt până la urmă eliminate. În anul 1929 am prezentat la Societatea de Lingvistică din Paris o comunicare asupra cuvintelor recente din limba română și am arătat că multe dintre ele erau pronunțate greșit de o mare parte a publicului. Pe baza listelor publicate atunci, am făcut în anii din urmă câteva sondaje și am putut constata că cele mai multe dintre greșelile semnalate dispăruseră, sau cel puțin, dacă se mai făceau, nu mai erau curente. Ca un exemplu, *ștramport* în loc de *transport*: cine mai zice astăzi așa? Iată și un exemplu legat de un caz citat mai sus. Acum vreo 40 de ani, constatând că foarte multă lume în jurul meu zicea *complect*, mi-am spus în sinea mea că procesul s-a încheiat și că nu va mai servi nici o intervenție, de aceea am început să zic și eu *complect*. Dar imediat am fost interpelat de unul și de altul: „Cum, și dumneata spui «complect»?“ Dând mai multă atenție, am constatat că forma greșită nu câștiga teren, iar astăzi se poate spune că a ieșit învinsă din luptă.

15. Anecdota introdusă aici poate să ne lămurească și asupra altui aspect al problemei: atât timp cât o formă nouă, având la bază o greșeală, nu s-a generalizat, cel care o folosește este tot timpul expus să fie arătat cu degetul: „Uite

cum vorbește, deci e incult." Facem deci un serviciu celor mai puțin informați, atrăgându-le atenția că folosesc un fel de a vorbi care-i poate compromite. Iată un exemplu concret. Acum 40 și ceva de ani, într-un restaurant din Slănicul Moldovei, se găsea scris pe lista de mâncări *milfe* pentru francezul *mille-feuilles*. Se pronunțase, evident, *milfei*, apoi *-i* a fost luat drept un adaos incult (poate evreiesc), de aceea a fost suprimat în scris: chelnerul pronunța cuvântul cu accentul pe prima silabă, socotind că este un plural, astfel că i-a fabricat și un singular: *o milfă*. I-am atras atenția asupra greșelii — și el mi-a declarat că pe viitor o va evita.

16. Pot cita cel puțin două cazuri unde intervenția mea a avut efect pe plan general. Când s-a introdus în unele magazine *autoservirea*, s-a pus pe firme *autodeservire*. Am scris atunci un articol în care am arătat că *deservire* înseamnă „servire cu zel" (vezi și aici mai jos, § **19**) și că nu e cazul să se marcheze că oamenii se ostenesc să fie atenți cu ei înșiși. După puțină vreme firmele au fost înlocuite, suprimându-se prefixul *de-*.

Cam tot pe atunci au apărut firme cu *atelier lucrativ*. Am semnalat că *lucrativ* nu înseamnă „unde se lucrează", ci „care aduce mari câștiguri bănești" (în latinește *lucrum* avea înțelesul de „câștig" și numai printr-o evoluție complicată s-a ajuns în românește la sensul de „muncă", iar derivatul *lucrativ* nu a fost format de noi; vezi și § **172**). Din păcate, ici și colo mai apar și astăzi firme cu *atelier lucrativ*. În fapt nu-mi pot explica de ce e nevoie să se marcheze că în atelier se lucrează, de vreme ce nu există ateliere destinate șederii degeaba.

17. Încă un motiv pentru care apărarea limbii împotriva unora dintre inovații este utilă. Chiar dacă până la urmă schimbarea se impune, e bine să nu pătrundă prea repede. Rolul limbii este să servească de mijloc de comunicare (ceea

ce presupune înțelegerea reciprocă). Dacă am lăsa-o complet în voia vorbitorilor, tinerii ar introduce atât de multe și de adânci modificări, încât bătrânii nu i-ar mai înțelege (ceea ce lasă să se presupună, de altfel, că nici tinerii nu i-ar mai înțelege pe bătrâni). În condițiile noastre, când intervine școala, presa, Academia, limba se schimbă, e drept, dar trebuie să treacă cel puțin câteva generații până când diferențele între prezent și trecut să devină adânci, ceea ce înseamnă că niciodată cei care trăiesc în același timp, oricât de mare ar fi diferența de vârstă între ei, nu sunt expuși să nu se poată înțelege.

18. Mai adaug un argument care mi se pare că, în vremea noastră, nu e lipsit de importanță. Vocabularul e pe cale de a deveni internațional, deoarece toate noțiunile noi capătă același nume în mai toate limbile (să ne gândim la termeni ca *automobil*, *antibiotic*, *impermeabil* și așa mai departe), în timp ce cuvintele vechi, care diferă de la o limbă la alta, se învechesc și se uită, deoarece noțiunile pe care le denumeau nu mai există (*teleagă*, *vraci*, *zăbun*); chiar și pentru noțiunile care se păstrează se introduc adesea nume noi, mai pe gustul vorbitorilor de azi și folosite în mai multe țări (*basma*, *cârciumă*, *han* etc. sunt înlocuite cu *fișiu*, *bodegă*, *hotel*). Nu încape nici o îndoială că fenomenul e îmbucurător, căci este preferabil să te poți înțelege în vorbă peste tot unde te duci și să nu fii paralizat din cauza necunoașterii limbii. Dar accidentele pe care le suferă cuvintele din cauză că vorbitorii le înțeleg greșit diferă de la o limbă la alta. De aceea, dacă nu ar exista norme și control și dacă toate schimbările ar fi lăsate să se introducă, s-ar ajunge repede ca și termenii internaționali, adoptați în zilele noastre, să difere mult de la o țară la alta, dacă nu chiar de la o regiune la alta a aceleiași țări, și astfel s-ar pierde avantajul obținut prin adoptarea neologismelor.

19. Prind ocazia de a atrage atenția asupra faptului că uneori se răspândește în marele public propaganda contra unei formule atacate pe nedrept ca greșită. Un exemplu este cuvântul *deservire*, folosit pentru „servire cu zel". Ni se spune că de fapt *a deservi* înseamnă „a face un rău serviciu", adică „a dăuna", așa cum *a decolora*, de exemplu, este contrariul lui *a colora*. Lucrurile nu stau așa. În primul rând, cu ambele valori, cuvântul nu a fost format în românește, ci a fost împrumutat gata făcut din franțuzește (unde mai are și înțelesul de „a strânge obiectele de pe masă după ce s-a terminat mâncarea"). Cu înțelesul negativ, în românește apare foarte rar, mai curând se zice *a face un deserviciu*. În schimb cu înțelesul pozitiv este de mult folosit, când e vorba de colectivități: *autobuzul deservește cartierul cutare*, *cooperativa deservește întreaga populație*. Dacă francezii, care folosesc curent pe *desservir* cu toate cele trei valori, pot suporta omonimia, de ce n-o putem accepta noi, care în fapt folosim de obicei numai unul din sensuri? (Mai multe informații asupra problemei se găsesc în *Limba română*, [VIII,] 3, 1960, pp. 29–32). Desigur, am rezerve în ce privește formula *autodeservire* (vezi § **16**), ca și numele de întreprindere *Deservirea* (vezi § **203**). Dar verbul *deservi* nu are cusururi atât de mari încât să trebuiască eliminat.

III. GREȘELI PROVOCATE DE CUNOAȘTEREA SUPERFICIALĂ A UNEI LIMBI STRĂINE

20. Perfecționarea mijloacelor de comunicare face ca din ce în ce mai mult marea masă a populației, în toate țările, să aibă cunoștințe sumare cu privire la limbile de mare circulație. De aici decurg două feluri de greșeli, anume pronunțarea falsă a cuvintelor străine și, ceea ce ne interesează pe

noi mai mult în acest capitol, pronunțarea unui cuvânt dintr-o limbă străină ca și cum ar aparține altei limbi.

21. În ce privește primul tip de greșeli, el poate fi ilustrat ușor cu exemple de nume proprii. Iată mai întâi câteva exemple din englezește. Și alte populații decât a noastră pronunță greșit *cicago* în loc de *șicago* (scris Chicago); se știe că în englezește *ch* se citește *ci*, dar regula nu este absolută. Într-o piesă de teatru americană jucată la noi, toți actorii pronunțau *blenci* în loc de *blanș* numele unui personaj feminin (scris *Blanche*). Unii își închipuie că pronunță corect englezește *linci* numele *Lynch* (de la care a derivat verbul *a linșa*), dar englezii pronunță *linș*.

22. O a doua serie de greșeli, mult mai numeroase, privește pronunțarea literei *a*. Englezii o rostesc foarte închis, aproape de *e* al nostru (dar nu chiar ca *e*), iar unii compatrioți ai noștri, ca să arate ce bine cunosc engleza, rostesc pe *a* ca un *e* închis; aceasta nu este însă partea cea mai gravă: sunt destul de multe cuvinte în care englezii redau altfel vocala care se scrie *a*. Înainte de *l* plus consoană *a* devine ceva apropiat de *o* al nostru; totuși, într-o operetă englezească reprezentată la București, un personaj era numit *elbărt* în loc de *Albert*. Înainte de *r*, *a* este pronunțat în general ca un *a* lung, în nici un caz ca *e*; greșesc deci grav cei care cred că își demonstrează cunoștințele de engleză spunând *merk* (de exemplu în numele lui *Mark Twain*). Și în alte cuvinte *a* se pronunță ca un *a* lung, de exemplu în verbul *smash*, folosit la jocul de tenis; am auzit aproape regulat în românește *smeci*, deci cu două greșeli, în loc de *smaș**. Forma greșită a pătruns acum în dicționarele noastre, care o dau drept corectă. În același fel se pronunță greșit *macferlan*** (numele unui fel de pardesiu), a cărui origine este engl. *Mac Farlane* (nume de persoană, pronunțat *măcfarlein*). În dicționarele noastre se spune că vine din franțuzește, dar fran-

cezii pronunță cu *a*, nu cu *e*; în secolul trecut, mult mai mult decât în prima jumătate a secolului nostru, cuvintele englezești se luau și direct din englezește, nu numai din franțuzește.

* DOOM$_2$: **!smeș**/(angl.) **smash** [pron. *smeș*] s. n., art. *smeșul/smash-ul*; pl. *smeșuri/smash-uri*
** DOOM$_2$: **macferlan** (înv.) s. n., pl. *macferlane*

23. Fals engleză este uneori și accentuarea pe inițiala cuvintelor: zicem greșit *niù iorc* (scris *New York*), iar în ultimul timp se vorbește adesea de misiunea *àpolo* în loc *apòlo* (numele unei divinități elenice, *Apolo*). Ceea ce se scrie în englezește *knock out* trebuie citit *nokàut**, nu *knòkaut*, cum a devenit regula printre sportivii noștri. În general mi se pare că e mult mai puțin supărător să pronunți un nume sau chiar un cuvânt englezesc ca și cum ar fi scris pe românește, decât să-i atribui un aspect fals englezesc, care deci nu se potrivește pentru nici una din cele două țări.

* DOOM$_2$: **!knockout** (angl.) [pron. *cnocaut/nocaut*] (*kno-ckout/knock-out*) s. n., pl. *knockouturi*; abr. *k.o.*

24. Se fac greșeli și la nume franțuzești, ce e drept în cazuri ceva mai complicate. Mulți pronunță *san* în loc de *sand* numele scriitoarei George Sand (ce e drept, această greșeală o fac și unii francezi), pentru că în franțuzește, la cuvintele comune, *d* final a fost de multă vreme abandonat.

Numele scriitorului *Stendhal* care reproduce numele unei localități germane, trebuie pronunțat *stendàl*, nu *standàl* (cum se aude și din gura unor francezi).

25. Și unele nume spaniole provoacă complicații. Se aude astăzi la noi adesea *sevili-a*, în patru silabe, în loc de *sevila*

cum eram deprinși (scris *Sevilla*): ce e drept, spaniolii pronunță cu *l* muiat, dar în trei silabe, nu în patru. Ne luptăm să pronunțăm *barθelona*, dar ajungem la *barselona*, care nu corespunde pronunțării spaniole (scris *Barcelona*).

26. De altfel, numele geografice cunoscute de multă vreme trebuie păstrate în forma cu care suntem deprinși (și care adesea reproduce forma primitivă din limba locală): zicem *Florența*, nu *Firenze*, *Londra*, nu *London* și așa mai departe, după cum și străinii pronunță numele ca *București* în felul cu care s-au deprins ei. Deci [pentru San Francisco] e recomandabil *san francisco*, cu *c*, nu *sen frensisco*, cum se aude astăzi. Bine ar fi dacă numele cu care facem cunoștință acum le-am pronunța ca în limba de origine, dar și pe acestea le stâlcim adesea: [pentru Soci,] zicem *sòci*, într-o silabă, în loc de *so-ci*, *pèru* pentru *perù* [Perú], *jugoslavia* în loc de *iugoslavia* [Iugoslavia] și așa mai departe.

27. Al doilea tip de greșeli pornește de la faptul că se aplică unei limbi reguli de pronunțare aparținând altei limbi. În primul rând e vorba de pronunțarea germană (sau pseudogermană) a cuvintelor din alte limbi germanice. Se pronunță curent *ștrindberg* pentru *Strindberg* (nume suedez, cu *s*-), *ștockholm* [pentru] *Stockholm* și multe altele la fel. E adevărat că în germană se pronunță *șp*, *șt* ceea ce se scrie *sp*, *st*, dar nu chiar în toate cuvintele și mai ales în toate dialectele. De exemplu se pronunță cu *s* numele orașului *Rostock*, apoi *Gestapo* și altele. Dar oricum ar fi problema privește numai germana și e greșit să introducem pe *ș* în cuvinte englezești ca *spicher*, *spray*, *sprint*, *standard*, *start* etc. Mai puțin reușesc să-mi explic cum se va fi ajuns la *șalopetă* în loc de *salopetă* (cuvânt franțuzesc).

28. Tot nemțește și tot greșit se pronunță de mai toată lumea la noi *nòbăl* în loc de *nobèl* nume[le] suedez [Nobel], cu *e* accentuat, și cuvântul comun *apartheid*, care e de ori-

gine olandeză și nu are de ce să capete finalul *-haid* (olandezii pronunță cu *e*). Greșit nemțește sunt pronunțate unele nume franceze (chiar dacă în franțuzeşte ele provin din germană): *dràifus* în loc de *drefǜs* (scris *Dreyfus*) și *àifăl* pentru *efèl* (scris *Eiffel*).

29. Alții exagerează pronunțarea franceză, pe care o aplică la cuvintele și numele englezești, astfel că englezul *reporter*, devine *reporteur* (deși francezii zic *reporter*); am auzit de curând femininul *performeură* (pentru englezul *performer*) și, ce e drept mai demult, *șàrli șaplèn* pentru *ceàrli ceàplin* (scris *Charlie Chaplin*). În schimb uneori se pronunță *cearls bòiăr* numele actorului francez *Charles Boyer* (deci *șarl boaiè*), care, ce e drept, a lucrat și în SUA. Apare și *rio de haneiro* ([pentru] *Rio de Janeiro*), pentru că în spaniolă *j* se citește *h*, dar e vorba aici de un oraș din Brazilia, unde se vorbește portugheza, nu spaniola, iar *j* se citește ca în românește.

30. Li se mai întâmplă unora să creadă că o expresie străină este românească și astfel să o pronunțe și să o interpreteze într-un chip neașteptat. Am auzit pe cineva, căruia i se aducea o scuză banalizată, răspunzând *le-it motivul*, ceea ce el înțelegea ca „motivul care se aduce de obicei (și care nu mai prinde)“, deci ar fi fost cuvântul românesc *leit* „exact“, când de fapt era vorba de o expresie germană, pronunțată *laitmotiv* cu înțelesul de „formulă melodică repetată adesea în cursul unei compoziții muzicale“ (germanul *leiten*, pronunțat *laităn*, înseamnă „a conduce“).

31. Desigur, nimeni nu poate ști toate limbile, dar când e vorba de nume sau cuvinte mult folosite, ne putem informa de la cei care le cunosc, ca să nu riscăm să provocăm râsul ascultătorilor. Greșeli se fac, de altfel, nu numai în ce privește pronunțarea, ci și înțelesul și gramatica. Iată două exemple. Despre un om politic de la sfârșitul secolului trecut se

CUPRINS

Notă asupra ediției 5
Sigle și abrevieri 7

I. Introducere (§ 1–6) 9
II. Greșeală și corectitudine (§ 7–19) 11
III. Greșeli provocate de cunoașterea superficială a unei limbi străine (§ 20–31) 17
IV. Greșeli făcute de oameni culți (§ 32–33) 22
V. Greșeli împrumutate (§ 34–54) 23
VI. Greșeli făcute de specialiști (§ 55–66) 34
VII. Greșeli de accentuare (§ 67–77) 40
VIII. Schimbări de sunete (§ 78–89) 47
IX. Neologisme stâlcite (§ 90–91) 52
X. Etimologii populare (§ 92–108) 53
XI. Cuvinte înțelese greșit din context (§ 109–143) . . . 62
XII. Cuvinte confundate cu altele (§ 144–145) 74
XIII. Termeni pretențioși (§ 146–155) 75
XIV. Cuvinte compuse (§ 156–159) 79
XV. Formații cu prefixe (§ 160–164) 81
XVI. Formații cu sufixe (§ 165–181) 84
XVII. Morfologie (§ 182–186) 90
XVIII. Între vocabular și sintaxă (§ 187–197) 93
XIX. Economie și risipă (§ 198–204) 97
XX. Redundanță (§ 205–210) 100
XXI. Pleonasme (§ 211–235) 102

XXII. Prepoziții (§ 236–243) 111
XXIII. Ordinea cuvintelor (§ 244–248) 114
XXIV. Încheiere (§ 249–250) 116

Indice de cuvinte 119